

ÚJRATERVEZÉS –
FOGYASZTÓI SZABÁLYOZÁSI MODELLEK,
DIGITALIZÁCIÓ, ADATVÉDELEM

Szerkesztette:
SZIKORA VERONIKA – ÁRVA ZSUZSANNA

A Debreceni Egyetem
Állam- és Jogtudományi Karának kiadványa

Felelős kiadó:

SZIKORA VERONIKA

dékan

Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Szerkesztette:

SZIKORA VERONIKA – ÁRVA ZSUZSANNA

A szövegek korrektúráját

TÖRÖK ÉVA

végezte.

A tanulmányokat lektorálták:

PROF. DR. BENCZE MÁTYÁS

egyetemi tanár, tudományos és stratégiai dékánhelyettes

Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék

PROF. DR. CSÉCSY GYÖRGY

egyetemi tanár

Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Polgári Jogi Tanszék

ISBN 978-963-490-079-5

Készült a Főnix Média nyomdaüzemében.

Debrecen, 2019

ÚJRATERVEZÉS –
FOGYASZTÓI SZABÁLYOZÁSI MODELLEK,
DIGITALIZÁCIÓ, ADATVÉDELEM

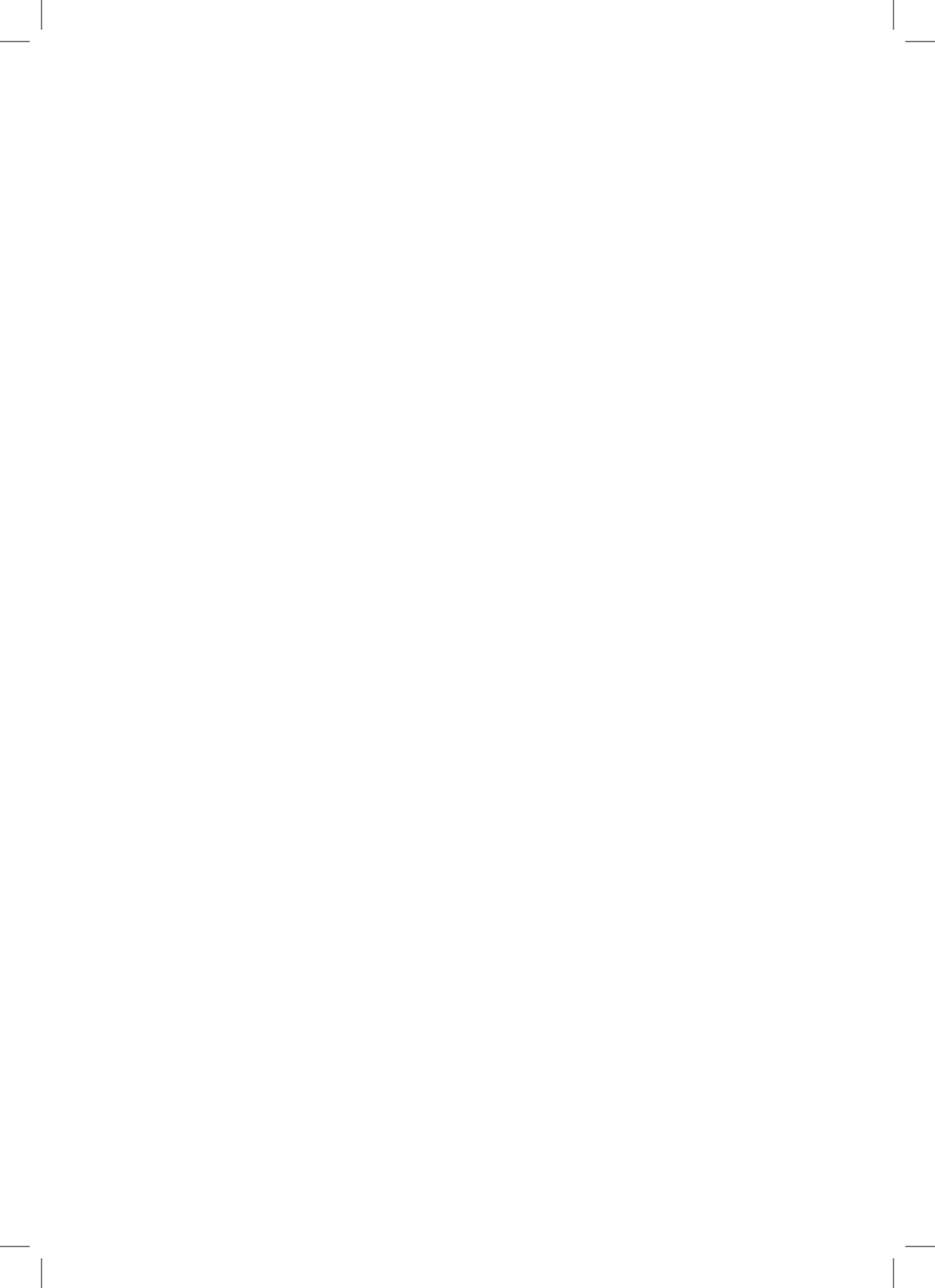
Szerkesztette:
SZIKORA VERONIKA – ÁRVA ZSUZSANNA

A TANULMÁNYKÖTET
AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
JOGÁSKÉPZÉS SZÍNVONALÁNAK EMELÉSÉT
CÉLZÓ PROGRAMJAI KERETÉBEN VALÓSULT MEG.

© 2019, A SZERZŐK

TARTALOMJEGYZÉK

SZIKORA VERONIKA – ÁRVA ZSUZSANNA ELŐSZÓ	7
FÉZER TAMÁS – ZOVÁNYI NIKOLETT DIGITÁLIS KÉNYELEM KONTRA A FOGYASZTÓK ADATAINAK BIZTONSÁGA	11
AGÓCS-KISS JÁNOS ADATVÉDELMI KIHÍVÁSOK ÉS SZEMÉLYI SZÁMÍTÓGÉPEK	39
HAJNAL ZSOLT – BIHARI ERIKA A FOGYASZTÓI KOLLEKTÍV ÉRDEKVÉDELEM ÚJ IRÁNYAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS MAGYARORSZÁGON	49
SIMON RITA AZ ELTÉRŐ FOGYASZTÓI MODELLEK HASZNÁLATA A JOGALKALMAZÁSBAN – A GYENGÉBB FÉL MINT FOGYASZTÓI MODELL A PÉNZÜGYI SZERZŐDÉSEKSEL KAPCSOLATOS JOGVITÁKNÁL AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG, ILLETVE A CSEH ÉS MAGYAR BÍRÓSÁGOK GYAKORLATÁBAN	73
ZAVODNYIK JÓZSEF A GYERMEKKORÚ FOGYASZTÓK SZEMÉLYES ADATAINAK VÉDELME	103
TÓTH FANNI A FOGYASZTÓ SZEMÉLYES ADATAI ÉRTÉKÉNEK JELENTŐSÉGE	157
VARGA NELLI A BELÁTÁSI KÉPESSÉGGEL NEM VAGY RÉSZBEN RENDELKEZŐ SZEMÉLYEK FOGYASZTÓI POZÍCIÓBAN	177
NYILAS ANNA – PRIBULA LÁSZLÓ A „GYENGÉBB FÉL” VÉDELME AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁSBAN	197
ZÁKÁNY JUDIT A BÉKÉLTETŐ TESTÜLETI ELJÁRÁS LEHETŐSÉGEI AZ EGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLTATÁSOKKAL KAPCSOLATOS JOGVITÁKBAN	231



ELŐSZÓ

Az Igazságügyi Minisztérium 2015. november 26-án mutatta be a „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programokat”, amelynek keretében 2018-ban immár harmadik alkalommal nyílt arra lehetőség, hogy a hazai jogi karok, közte a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara az Igazságügyi Minisztérium által támogatott kutatásokat valósítsa meg.

2017 nyarán a kutatás- és oktatásfejlesztési támogatások kapcsán új fejezet nyílt, ugyanis a 2016-ban folytatott, jórészt egyéni és egymástól is különböző, sok esetben kevés kapcsolódási pontot tartalmazó téma vizsgálata után, valamennyi jogi kar olyan komplex kutatási témák feldolgozásába kezdett, amely lehetőséget nyújtott egy-egy témakör többirányú megközelítésre, a kutatók széles körének a bevonásával. A Debreceni Egyetem esetében ezt a fő témakört a fogyasztóvédelem jelentette, amelyet egyrészt az indokolt, hogy a kar már több éve aktívan részt vett fogyasztóvédelmi kutatásokban, másrészt a fogyasztóvédelem, mint jogágakon átívelő terület, lehetőséget ad az egyes aspektusok több jogágot is érintő megvizsgálására. Az Igazságügyi Minisztérium támogatása segítségével a korábbi fogyasztóvédelmi kutatásokat aktív műhellyé tudtuk fejleszteni, amelynek keretében intenzív együttműködés jöhetett létre a benne tevékenykedő és az ahhoz kapcsolódó oktatók, PhD-hallgatók és kutatók között.

A 2017-es év után, a jelen kötet alapjául szolgáló 2018-as évben szintén a fogyasztóvédelem témakörében, annak a legújabb dimenzióit vizsgáltuk, amely kutatás a korábbi eredmények alapul vételével és egyes aktuális kérdések megvizsgálásával folytatódott. A 2018. április 1. és 2019. február 28. között zajló kutatás keretében három workshopot és egy zárókonferenciát is szerveztünk, nemzetközi részvétellel. A konferencián a kar több oktatója és kutatója mellett a Cseh Tudományos Akadémia képviselője is előadott, ezzel is megnyitva az utat egy esetleges későbbi nemzetközi összehasonlítás előtt.

A kutatások során olyan, a fogyasztóvédelem aktuális kérdéseit érintő témakörök megvizsgálására nyílt lehetőség, mint „*A fogyasztói jogok védelme a legújabb technológiai vívmányokat hasznosító fogyasztási cikkek használatasorán*” (alprogram vezetője: Fézer Tamás), „*A hatékony fogyasztói jogérvényesítés új kihívásai a megváltozott társadalmi és piaci környezetben*” (alprogram vezetője: Hajnal Zsolt), „*A belátási képességgel nem vagy részben rendelkező személyek fogyasztói pozícióban*” (alprogram vezetője: Szikora Veronika), „*A jogalkotás eszközei a fogyasztók védelmére*” (alprogram vezetője: Pribula László), „*Pénzügyi fogyasztóvédelem és pénzügyi felügyelet viszonya*” (alprogram vezetője: Horváth M. Tamás), „*Környezetvédelmi közszolgáltatások fogyasztóvédelmi problémái, különös tekintettel a hulladékgazdálkodásra*” (alprogram vezetője: Fodor László), „*Az új közigazgatási eljárás hatása a fogyasztóvédelmi hatósági jogalkalmazásra*” (alprogram vezetője: Árva Zsuzsanna), „*Kellékszavatossági elvek a modern kort megelőző magyar jogban (16-19. század)*” (alprogram vezetője: Szabó Béla), „*A fogyasztói státusz megjelenése az aktuális munkajogi folyamatok között*” (alprogram vezetője: Nádás György). A könyv a fenti kutatócsoportok eredményeit, témacsoportokba rendezve mutatja be.

Az alprogramok egymásra épülve tematikus és koherens rendszerben járták körül többirányú megközelítést alkalmazva a fogyasztóvédelem aktuális polgári jogi, kereskedelmi jogi, peres jogérvényesítést érintő, valamint közigazgatási és munkajogi kérdéseit, amely mellett egy új, eddig nem vizsgált jogtörténeti aspektus is feltárult.

A kutatás eredményeit az oktatásban is hasznosítottuk. 2018 őszén megindítottuk a Debreceni Egyetem által 2017-ben országosan elsőként létesített fogyasztóvédelmi szakjogász képzés első évfolyamát. Az első évében pilot jelleggel indult meg az oktatás nagy szakmai tapasztalattal rendelkező hallgatók részvételével. Ez lehetőséget nyújtott arra, hogy a szakjogász képzésben érdemi visszajelzéseket kapjunk az oktatás továbbfejlesztésére, és a tapasztalatok képzésbe integrálása után tervezzük annak megnyitását más gyakorló szakemberek előtt, ezáltal is a képzés szolgálatába állítva a különböző jogágakban tevékenykedő szakemberek gyakorlati és oktatásfejlesztési tapasztalatait. A képzés iránt eddig is jelentős érdeklődés volt, amely miatt reményeink szerint 2019/2020-as tanévben nagyobb számú résztvevőt vonhatunk be hallgatóként, ezzel is lehetőséget kapva arra, hogy a kutatási eredmények nagyobb arányban eljussanak a jogalkalmazókhoz és beépüljenek a joggyakorlatba. Figyelemmel arra, hogy a fogyasztóvédelmi szakjogász képzést a Debreceni Egyetem létesítette, így a jelenlegi szabályok esetén, amennyiben más hazai jogi kar is indítani kívánja a képzést, a Debreceni Egyetem által kidolgozott képzési és kimeneti követelményeket kell követnie, így ezen felelősség tudatában különösen fontosnak érezzük azt, hogy egy olyan stabil szakmai és tudományos alapokkal bíró képzést honosítsunk meg, amely valóban hozzájárulhat a jogászképzés szakmai színvonalának az emeléséhez.

A kutatás eddig elért eredményeit emellett más oktatási területeken is hasznosítjuk, különös tekintettel a fogyasztóvédelmi témájú tantárgyakra, ahol a tananyagba és tematikába integrálva is megjelennek a program által feltárt új területek.

A kutatás eredményeiktől összegző tanulmányok két tematikus könyvben jelennek meg:

Újratervezés – fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem
A fogyasztóvédelmi jogról másképpen – előképek, közjogi és munkajogi vetületek

A kötetek a fogyasztóvédelmi zárókonferencián is bemutatott egyes kutatási eredményeket tartalmazzák, amelyek hangsúlyozottan csak az adott témakörökben folytatott vizsgálatokat tükrözik, azonban korántsem jelentik

a fogyasztóvédelmi komplex kutatás lezárását. Meggyőződésünk szerint a fogyasztóvédelem fiatal és jogágakon átívelő, folyamatosan formálódó, egyre szerteágazóbb terület. Önálló jogággá válását segíthetik elő az olyan kutatások, amelyek minél több szegmensét, annak történeti gyökereit és más jogágakhoz való kapcsolódási pontjait tárják fel, és amelyet a jövőben kiegészíthet egyes problémakörök nemzetközi összehasonlító vizsgálata is.

SZIKORA VERONIKA
dékán

ÁRVA ZSUZSANNA
dékánhelyettes, IM-kapcsolattartó

NYILAS ANNA

egyetemi adjunktus

Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Polgári Eljárásjogi Tanszék

PRIBULA LÁSZLÓ

egyetemi docens

Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Polgári Eljárásjogi Tanszék

A „GYENGÉBB FÉL” VÉDELME AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁSBAN*

ALAPVETÉS

A polgári perrendtartás egyik koncepcionális jellemzője a peres felek eljárási jogainak és kötelezettségeinek az egyenlősége. A *felelős pervitel* megkövetelése abból indul ki, hogy a peres felek döntéseikért felelősséget vállaló jogalanyok, akik kötelezettsége az igényérvényesítéshez és a védekezéshez szükséges egyértelmű és hiánytalan nyilatkozatok megtétele, a peranyag szolgáltatása. A felek bármelyikének gyengébb, védelemre szoruló személyként értelmezése

* A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

ezzel a határozott elvárással helyezkedik szembe. Ebből következően tehát a tanulmány címében jelölt kérdés felvetése is szükségtelennek látszik. Ugyanakkor nem lehet attól eltekinteni, hogy a felek anyagi helyzete, a jogviszonyban elfoglalt pozíciója, tudása, tapasztalatai eltérőek, némely esetben lényegesen eltérőek lehetnek. Részletes vizsgálatot igényel, hogy a perbe vitt jogokat érvényesítő és az igényérvényesítéssel szemben védekező, döntéseiért önálló felelősséggel rendelkező jogalanyok helyzetének különbsége bármilyen tekintetben értékelhető-e a magánjogi jogvitákat elbíráló polgári perekben (és nemperes eljárásokban). A vizsgálatból levont következtetések és az erre adandó jogalkotói válaszok rendkívül érzékenyek, hiszen a tisztességes eljárás, a perkoncentráció érvényesülése, ezzel együtt a bíróság „gyámkodó” szerepének a kizárása, a hivatalbóliság kivételessége olyan alapvető követelmények, amelyekkel ellentétes megoldás a polgári per lényegi jellemzőivel, rendeltetésével és céljával ellentétes.

1. A „GYENGÉBB” FÉL ELJÁRÁSI VÉDELMÉNEK ELVI ALAPJAI

A korábban hatályos, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: 1952-es Pp.) az 1990-es években már koncepciójában jelentősen megváltozott: a peres felek nagyobb felelősségére épült, a tárgyalási elvet előtérbe helyezte, az anyagi igazság kiderítése helyett a felek által szolgáltatott joganyag alapján történő döntést vette alapul, a perhatékonyságot és az észszerű határidőn belül történő befejezést kiemelt érdekek tekintette. A koncentrált, felelősségteljes és professzionális pervitel megteremtése céljából – építve az önálló, autonóm, döntéseiért felelősséggel tartozó jogalany emberképét előtérbe helyező új polgári anyagi jogi kódex, a 2014. március 15-én hatályba lépett, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) szemléletére – jött létre a 2018. január 1-jén hatályba lépő, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.). Az új perjogi kódex a rendelkezési elv és a perkoncentráció határozott érvényesülésén alapul, az a kiindulópontja, hogy a magánjogi jogviták autonóm alanyai szabad elhatározásuk alapján kerülnek abba a jogviszonyba, amelyből ered a perben érvényesíteni kívánt igényük: az anyagi jogviszony fő jellemzője a *mellérendeltség*, a jogalanyokat megillető jogok és

kötelezettségek egyenértékűsége, amelyből következik, hogy a felek *eljárási jogai és kötelezettségei is azonosak*: a bíróság pervezetési és egyéb cselekményei nem szolgálhatnak egyik fél előnyére vagy hátrányára sem. Wopera Zsuzsa fogalmazza meg iránymutatóan: „A magánautonómiából következő önrendelkezési jognak messzemenően érvényesülnie kell a magánjogi jogviták bíróság elé vitele, és a bíróság előtti érvényesítése során...”¹

Előfordulnak azonban olyan mégis *kivételes* esetek, amikor a per olyan felek között indul, akik erőviszonyai korántsem egyenlők. Ennek legfontosabb elismert esetköre, ha az egyik oldalon álló jogalany a jogügyletet szakmai és gazdasági tevékenységi körén belül, míg a másik oldal szakmai ismeretek nélkül, ezáltal eleve hátrányosabb pozícióból indulva létesíti. Az eljárásjog ezt az eltérést elismerve, kivételesen olyan fogyasztóvédelmi eljárási rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek által nem sérülhet a polgári per alapvető koncepciója. A fogyasztóvédelemnek elsődlegesen *a bírósághoz fordulás* jogának érvényesülésében, *a tényleges fegyveregyenlőség* megteremtésében van kiemelkedő szerepe, azonban a polgári perben résztvevő felek sajátos pozíciója nem eredményezheti azt, hogy olyan eljárási többletjogok illessék meg a fogyasztót, amelyek által a felelőtlen pervitel reális veszélye alakulhat ki.

A tanulmány azonban azt is vizsgálat tárgyává teszi, hogy a direkt fogyasztóvédelmi célú eljárási rendelkezéseken felül más módon is figyelembe veszi-e a perrendtartás a felek közötti eltérő erőpozíciókat, így biztosítva a „gyengébb” fél védelmét.

A gyengébb fél védelmének mögöttes alapja a *tisztességes eljáráshoz való jog*, mely egy komplex követelmény a bírósági eljárásokkal szemben. Többek között ebből vezethető le a *perbeli esélyegyenlőség* vagy fegyverek egyenlősége mint alapvető elv, amely azt fejezi ki, hogy eljárási jogosultságait, a megtehető perbeli nyilatkozataikat és azok megtételének idejét, módját tekintve nem tehető különbség a felek között, nem hozható hátrányosabb helyzetbe egyik fél sem. Ha pedig a hátrányos helyzete valamilyen külső (akár anyagi jogi)

¹ Wopera Zsuzsa: I. Fejezet: A törvény hatálya és az alapelvek. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata, Wolters Kluwer, Budapest (2017) 20.

okból adott, netalán az ellenfél okozza azt, akkor a jogalkotó adjon eszközöket az eljáró bíróság kezébe a perbeli erőviszonyok kiegyenlítéséhez.

2. A KÜLÖNLEGES VÉDELEM INDOKAI

Ahhoz, hogy ezen eszközöket számba vehessük, először meg kell határozni a védett személyek körét, azon ismérvet, ami adott helyzetben a védelemre alapot adhat. Ezután elemezzük, hogy miben nyilvánul meg a jogalkotó által biztosított védelem, milyen célt kívánt ezzel elérni a jogalkotó, és megvizsgáljuk, hogy az adott eszköz mennyire lehet a gyakorlatban eredményes, mennyiben szolgálja a gyengébb fél védelmét a perben.

Mivel gyengébb félről beszélünk, a felperest és az alperest egyaránt tekinthetjük védett személyeknek, ugyanakkor egymás vonatkozásában áll fenn az erőkülönbség. A jogszabály szövege általában a „fél” kifejezést használja, ami arra enged következtetni, hogy az egyensúlyhiányos helyzet az alperes oldalán is fennállhat. Mégis legtöbb esetben a felperes lesz az, aki e fokozott védelemre szorul: a kedvező illetékességi szabály, az állítási, bizonyítási szükséghelyzet, az anyagi pervezetés stb. sokkal inkább abból indul ki, hogy a felperest szükséges kedvezőbb helyzetbe hozni.

Mely ismérvek alapján válhat szükségessé a védelem? Az *információhiány* az egyik legjelentősebb ilyen ok. Ezek a hátrányok elsősorban a bizonyítási eljárásban jelentkeznek, ami a per érdemi eldöntésére kihatással lehet, ezért a fél szempontjából igen jelentős kérdésről van szó. Annyira, hogy akár a perindítási motivációt fokozhatja, ha a fél tudhatja azt, hogy könnyebb helyzetben lesz a bizonyítás során. Ráadásul a hatályos Pp. nem tartalmazza a per eldöntése szempontjából jelentős tények elhallgatását, mint rosszhiszemű magatartást, így tehát kellett valamilyen eszköz arra, hogy az ellenfelet rászorítsa ezen információk kiadására. (Igaz, a passzív perbeli hazugság korábban sem volt igazán szankcionálva, hiszen a fél a bíróság felhívására még mindig válaszolhatta azt, hogy nincs az adott tényről tudomása, okirat esetében pedig a kiadás törvényi kötelezettsége akkor is fennállt.

További ismérv lehet a fél jogban való *járatlansága*, amint azt a járásbíróóság előtt, jogi képviselő nélkül eljáró félre vonatkozó szabályoknál láthatjuk. Végül van olyan eset, amikor az *anyagi jogszabályok* által biztosított védelem következtében határozott meg sajátos szabályokat az eljárásjogi törvény, ilyen például a fogyasztókra vonatkozó kedvező illetékességi szabály.

3. A FOGYASZTÓ ÉS A VÁLLALKOZÁS A POLGÁRI PERRENDTARTÁSBAN

A szakmai, üzleti tevékenysége körében eljáró jogalanyokkal szemben a mindezekben járatlan személyek védelme elsődlegesen a fogyasztóvédelmi anyagi jogi rendelkezések feladata. A perjog azonban maga is elismeri kivételesen az eljárási jogok egyensúlya érdekében a beavatkozás szükségességét. Ezért is tartja fontosnak a perrendtartás a fogyasztó és a vállalkozás fogalmainak definiálását. A Pp. a kódex elején, az „Értelmező rendelkezések” cím alatt határozza meg a két kapcsolódó fogalmat. Mindehhez azonban perjogi értelemben semmilyen megkülönböztetést nem tesz, és mindkét esetben csak utaló szóval hívja fel a Ptk. anyagi jogi definícióját. A fogyasztó tekintetében felhívott Ptk. rendelkezés – 8:1. § (1) bekezdés 3. pont – értelmében *fogyasztó* a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy; míg a vállalkozás tekintetében felhívott Ptk. rendelkezés – 8:1. § (1) bekezdés 4. pont – alapján *vállalkozás* a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljáró személy. Fontos arra felhívni a figyelmet, hogy a fogyasztó személyi köre kizárólag a természetes személyekre szorítkozik, ilyen megkötés a vállalkozás vonatkozásában nincs. Sem a fogyasztó, sem a vállalkozás nem korlátozódik ugyanakkor meghatározott jogviszonyra, így a speciális rendelkezések nem csupán a szerződéses kapcsolatban bírnak jelentőséggel. Az önálló fogalom meghatározás hiánya ezzel együtt jelzi: a perrendi szabályozás a fogyasztóvédelmet elsődlegesen az anyagi jogszabályokon keresztül kívánja érvényesíteni, ezen a területen az eljárásjognak csak másodlagos a szerepe.²

² Pp. 7. § (1) bekezdés 5., 19. pont.

4. FOGYASZTÓVÉDELMI CÉLÚ ILLETÉKESSÉGI SZABÁLYOK

Az általános szabályok között elsőként az *illetékesség* körében található a felek erőpozícióinak az eltérését figyelembe vevő, a védelmet az igényérvényesítés könnyítésében megvalósító rendelkezések. A jogalkotó kiemelt jelentőséget tulajdonít annak, hogy ne kerülhessen arra sor, amely szerint az egyik, gyengébb erőpozícióban lévő fél igényérvényesítési lehetőségei azáltal nehezedjenek el, mert személyi körülményeihez képest jelentős többletterheléssel járna – a másik fél számára egyébként kedvező helyen található – bírósághoz fordulás.

A Pp. az illetékességi szabályok újrafogalmazása során kifejezetten tekintettel volt a fogyasztóvédelem érvényesülésére. Törekszik arra, hogy a jogvitát az a bíróság bírálja el, amely a szükséges perbeli cselekményeket – mindenekelőtt a tanúk meghallgatását, a szakértői bizonyításhoz szükséges vizsgálatokat, a szemlét – a leggyorsabban, legegyszerűbben el tudja végezni; ugyanakkor figyelembe veszi a jogkereső felek azon elismerhető érdekét, hogy a bíróság elé vitt ügyeiket lehetőleg lakóhelyükhöz közel bírálják el; ezzel együtt az illetékességi szabályoknak alkalmasnak kell lenniük részben a területi aránytalanságoknak a kiküszöbölésére is.

A törvény *két új kizárólagos illetékességi okot* vezetett be: a vállalkozás által fogyasztóval szemben szerződéses jogviszonyból eredő igény érvényesítése iránt indított perre és felelősségbiztosítási szerződés alapján a károkozótól eltérő harmadik személlyel szemben kártérítés, sérelemdíj iránti perre. *A vállalkozás által a fogyasztóval szemben szerződéses jogviszonyból eredő igény érvényesítése iránt indított perre*, ha törvény, az Európai Unió kötelező jogi aktusa, illetve nemzetközi egyezmény eltérően nem rendelkezik – az alperes belföldi lakóhelye szerinti bíróság kizárólagosan illetékes. Ez a szabály – mint ahogy arra Káposznyák Aliz felhívja a figyelmet – egyrészt biztosítja a jogviszonyban jellemzően védtelenebb pozícióban álló fél eljárési jogainak érvényesítését, ugyanakkor arra is alkalmas, hogy a fővárosra és környékére koncentrálódó ügyterhet elterelje a kisebb munkateherrel küzdő vidéki bíróságok felé, gyorsítva egyúttal e perek elintézésének időtartamát, hiszen a vidéki fogyasztók kizárólag vidéki bíróság előtt perelhetők.³ Sajátos

³ Káposznyák Aliz: Bírósági hatáskör és illetékesség. In: Varga István (szerk.): A Polgári Perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III, HVG-ORAC, Budapest (2018) 139.

a kizárólagossági szabály annyiban, hogy belföldi lakóhely hiányában kisegítő, de továbbra is kizárólagos illetékességi rendelkezéseket vezet be elsődlegesen az alperes belföldi tartózkodási helyére, ennek hiányában utolsó belföldi lakóhelyére. Ha az utolsó belföldi lakóhely sem állapítható meg, a kizárólagos illetékességi rendelkezések nem alkalmazandók, hanem ebben az esetben az általános szabályok szerint kell az illetékességet megállapítani. (Hasonló megfontolásból bevezetett, jellemzően a gyengébb erőpozícióban lévő, bár fogyasztónak nem minősülő felet védő kizárólagos illetékességi szabály, amikor a *károsult közvetlenül a károkozó biztosítójával szemben* érvényesíti kártérítés, illetve sérelemdíj iránti igényét felelősségbiztosítási szerződéssel összefüggő törvényi rendelkezés alapján ugyancsak törvény, Európai Unió kötelező jogi aktusa, illetve nemzetközi egyezmény eltérő rendelkezésének a hiányában.)⁴

A *fogyasztó érdekeinek érvényesülése* figyelhető meg – a törvényben meghatározott kizárólagos illetékesség vagy a felek által kikötött illetékesség hiányában alkalmazható – vagylagos illetékességi okok rendszerének részbeni egyszerűsödésében, részbeni kiegészülésében is. A *szerződéses jogviszonyból eredő igény* érvényesítése iránti pert a felperes megindíthatja az ügyletkötés vagy a szolgáltatás teljesítésének helye szerinti bíróság előtt, függetlenül a szerződést kötő felek személyétől. Figyelemmel kell azonban lenni a hivatkozott kizárólagos illetékességi okra, mely szerint vállalkozás által fogyasztóval szemben szerződéses jogviszonyból eredő igény érvényesítése iránt indított perben csak akkor alkalmazható a vagylagos illetékességi ok, ha az alperesnek nincs belföldi lakóhelye, belföldi tartózkodási helye, utolsó belföldi lakóhelye.⁵ A fogyasztó érdekeinek a védelme indokolja annak a vagylagos illetékességi szabálynak a bevezetését, mely szerint a *fogyasztó által a vállalkozással szemben* fennálló szerződéses jogviszonyból eredő igény érvényesítése iránti pert a felperes a belföldi lakóhelye, ennek hiányában a belföldi tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt is megindíthatja. Amennyiben a vállalkozás terjeszt elő igényt a fogyasztóval szemben, úgy rá kizárólagos illetékességi szabályok irányadók; a fogyasztó igényérvényesítése

⁴ Pp. 26. §.

⁵ Pp. 28. § (1) bekezdés c) pont.

esetében azonban megmarad a választási jog abban a tekintetben, hogy vagy saját lakóhelye, tartózkodási helye szerinti bíróság, vagy az általános szabályok szerinti bíróság illetékességét választja-e.⁶

Az illetékesség felek általi *kikötésére* vonatkozó szabályokat is a korábbi megoldásnak megfelelően rendezi a törvény, csak *szigorú szabályok mellett* kerülhet rá sor. A polgári perrendtartás azt engedi meg a felek számára, hogy a vagyoni jogvitájukban az egyébként illetékes bíróság helyett másik – hatáskörrel rendelkező – bíróság illetékességét kössék ki. Új rendelkezés, hogy *nem lehetetleníthető el a vagylagos illetékességi ok fogyasztó által választhatósága*, tehát nincs helye olyan illetékességi kikötésnek, amely kizárja a fogyasztó jogát ahhoz, hogy a vállalkozással szemben fennálló szerződéses jogviszonyból eredő igényét saját belföldi lakóhelye, ennek hiányában belföldi tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt érvényesítse. Amennyiben a vállalkozás terjeszt elő igényt a fogyasztóval szemben, úgy rá kizárólagos illetékességi szabályok irányadók; a fogyasztó igényérvényesítése esetében azonban megmarad a választási jog abban a tekintetben, hogy vagy a saját lakóhelye, tartózkodási helye szerinti bíróság, vagy az általános szabályok szerinti bíróság illetékességét választja-e. Mindebből következően elégséges az utóbbi vagylagos illetékesség feltétlen választhatóságát kimondó korlátozás.⁷ Az új szabályozás jelentőségét bizonyítja, hogy a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2018. november 19-21. napi Országos Tanácskozása arra az értelmezési kérdésre, hogy alkalmazható-e a vállalkozás által a fogyasztóval szemben indított perben a Pp. hatályba lépése előtt a vállalkozás és fogyasztó közötti szerződésben kikötött illetékesség a Pp. 26. § (1) bekezdése ellenében, azt a választ adta a 16. számú állásfoglalásában, hogy a Pp. 26. § (1) bekezdését a Pp. hatályba lépését követően indult ügyekben mindig alkalmazni kell, függetlenül a felek között korábban létrejött illetékességi kikötésektől.⁸

⁶ Pp. 28. § (1) bekezdés d) pont.

⁷ Pp. 27. §.

⁸ A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának 2018. november 19-21-én megtartott ülésén elfogadott állásfoglalások. [Elérhető: <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/civilisztikai-kollegiumvezetok-2018-november-19-21-ei-orzagos-tanacskozasan-elfogadott> (letöltés dátuma: 2019. január 16.).]

Az illetékességi szabályok megújítása során a jogalkotó tehát egyértelműen törekedett a gyengébb fél igényérvényesítési lehetőségeit könnyítő, átlátható szabályok bevezetésére.

5. ELTÉRŐ SZABÁLYOK A JÁRÁSBÍRÓSÁG ELŐTT JOGI KÉPVISELŐ NÉLKÜL ELJÁRÓ FÉLRE

A gyengébb erőpozícióban lévő fél védelme mutatkozik meg a bíróságelőtti jogi képviselő nélkül eljáró félre irányadó kivételes – könnyítő jellegű – eljárási szabályok terén is. A *járásbíróági* eljárásban alkalmazandó eltérő szabályok a törvényi indokolás szerint eleve feltételezik a „gyengébb” fél jelenlétét. Az eltérő szabályok jogpolitikai indoka az egyszerűbb megítélésű vagy alacsonyabb pertárgyértékű ügyekben a bíróság számára nagyobb rugalmasság biztosítása az eljárás rendjének és menetének kialakításában, illetve a szigorú formalizmus enyhítése, ezáltal a fél jogérvényesítésének eljárásjogi értelemben vett segítése. Itt a védelem feltehető oka – ez nem derül pontosan ki a törvényből és az indokolásból – a jogban való járatlanság feltételezése. A következőkben számba vesszük azokat a szabályokat, melyek a bírósági eljárásban a gyengébb felet segítik. A XV. fejezet címéből nyilvánvaló, hogy csak a jogi képviselő nélkül eljáró félre vonatkoznak ezen eltérő szabályok.⁹ A bírósági eljárás modelljét a fél személyes pervitelére szabták, fő jellemzői ezért a szóbeliség és a bíró szélesebb tájékoztatási kötelezettsége. A Konceptió eredeti elképzelése szerint a szabályok egységesen alkalmazandók lettek volna, függetlenül attól, hogy a fél jogi képviselővel vagy anélkül jár el.¹⁰

Ha a fél a jogi képviselővel történő eljárást választotta, rá a 244. § (2) és (3) bekezdésben meghatározott eltéréssel a kötelező jogi képviselet szabályait, valamint a XI-XIV. Fejezet rendelkezéseit a XV. fejezet szerinti eltérések nélkül kell alkalmazni akkor is, ha a jogi képviselete megszűnik.

9 XV. FEJEZET, Eltérő rendelkezések bíróság hatáskörébe tartozó perben jogi képviselő nélkül eljáró félre.

10 Az új polgári perrendtartás koncepciója, 13-14. [Elérhető: <http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepci%C3%B3ja.pdf> (letöltés dátuma: 2019. január 16.).]

5.1. A beadványok előterjesztése

A keresetlevelet, az ellenkérelmet, viszontkereset-levelet, valamint a beszámítást tartalmazó iratot csak az erre rendszeresített nyomtatványon lehet előterjeszteni. A *formanyomtatvány* segíteni hivatott a jogban járatlan feleket a hiánytalan tartalmú kérelmek előterjesztésében. Ezáltal azonban meg is nehezítheti a kérelem előterjesztését, hiszen a formalizmust éppen nem csökkenti, csak másképpen érvényesül itt, mint a keresetlevél általános követelményei esetében, hiszen itt a nyomtatvány kijelöli a szükséges tartalmi elemeket anélkül, hogy azok pontos mibenlétéről a félnek tudomása lenne.¹¹

APp. 246. § (2) bekezdése értelmében a felperes a keresetet a lakóhelye, székhelye, munkahelye szerinti vagy a perre illetékes járásbíróságon, a bíróság elnöke által jogszabályban foglaltak szerint erre a célra meghatározott ügyfélfogadási időben *szóban* is előadhatja, melyet a bíróság az erre rendszeresített nyomtatványon rögzít. Ha a keresetet nem a perre illetékes bíróság rögzítette, azt – a kereset előadása időpontjának feltüntetésével – az illetékes bírósághoz haladéktalanul megküldi. A keresetlevél beadása időpontjának a kereset szóbeli előadásának időpontját kell tekinteni. Ha azonban nem a fent felsorolt bíróságok egyikén kívánja előadni a fél a keresetet, akkor nem lehet teljesíteni a kérelmét és kitölteni számára a formanyomtatványt.

Ugyanez a kedvezmény megilleti a viszontkeresetet, a beszámítást és az ellenkérelmet tartalmazó nyilatkozatot előterjesztő felet is, ezeket azonban ő csak a perben eljáró bíróságon adhatja elő, a (2) bekezdésben meghatározott módon. A nyilatkozatot a bíróság szintén az arra rendszeresített nyomtatványon rögzíti.¹²

A beadványok szóbeli előterjesztésekor a felet perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről a szükséges tájékoztatással is el kell látni és az esetleges hiányok pótlására nyomban fel kell hívni; ha a fél a hiányok pótlását felhívás ellenére elmulasztja, a keresetet, illetve a nyilatkozatot hiányos tartalmával kell a nyomtatványon rögzíteni. Ez a hiánypótlás joghatásait tekintve

¹¹ Hasonlóan hívja fel a figyelmet a problémára Köblös Adél: Eltérő rendelkezések a járásbíróság hatáskörébe tartozó perben jogi képviselő nélkül eljáró félre. In: Varga: i. m. 1038.

¹² Pp. 246. § (3) bekezdés.

ugyanolyan, mintha azt a perbíróság rendelte volna el. Ezért az elmulasztás jogkövetkezményeire a felet figyelmeztetni kell.

A fél a folyamatban lévő perben a 246. § (2) és (3) bekezdésben meghatározottakon kívüli egyéb kérelmet, nyilatkozatot is előterjeszthet szóban a perben eljáró bíróságon, amelyet jegyzőkönyvbe kell foglalni.¹³

A nyilatkozat vagy kérelem tárgyaláson kívüli szóbeli előterjesztésének lehetősége nem áll rendelkezésre azon jogi képviselő nélkül eljáró fél számára, aki külön törvény alapján köteles a bírósággal való elektronikus kapcsolattartásra, vagy aki az elektronikus kapcsolattartást választotta.¹⁴ Ezen feleknek minden esetben kötelező a jogszabályban rendszeresített nyomtatvány használata, és azok elektronikus úton történő benyújtása.

Végül ide kapcsolódik az a szabály, hogy a fél a kereset-, viszontkereset-, beszámítás-változtatás, illetve a keresettel, viszontkeresettel, beszámítással szembeni ellenkérelem-változtatás iránti kérelmet tárgyaláson szóban is előadhatja.¹⁵ A törvény nem zárja el az egyébként elektronikus kapcsolattartásra kötelezett felet sem ennek lehetőségétől, ami a szóbeliség és a közvetlenség elvének érvényesülését szolgálja. Ha azonban tárgyaláson kívül kívánja az említett nyilatkozatokat előadni, azt csak elektronikus úton teheti meg.

5.2. További írásbeli előkészítés

Egy jelentős eltérés a törvényszéki perrendhez képest, hogy a bíróság a felet válaszirat, viszontválasz vagy előkészítő irat előterjesztésére csak akkor hívja fel, ha az a félnek vagy jogi képviselőnek nem minősülő képviselőjének *nem okoz különösebb nehézséget*. Kérdés, hogy ezt a bíró hogyan tudja megítélni, hiszen egy ilyen irányú kérdésre a fél nyilvánvalóan azt fogja válaszolni, hogy számára nehézséget okoz ezek előterjesztése. Ugyanakkor, a felek korábbi írásbeli beadványai segíthetnek a bíróságnak ennek mérlegelésekor. Ha viszont a perben jelentős tények megállapítása miatt lenne rá szükség, akkor hogyan

¹³ Pp. 246. § (5) bekezdés.

¹⁴ Pp. 608. §, Pp. 605. §.

¹⁵ Pp. 250. §.

fogja ezeket a bíróság tisztázni? Mindenesetre, a további írásbeli perfelvétel elrendelése ezek alapján nem valószínű, így mindenképpen a perfelvételi tárgyalás válik hangsúlyosabbá ezen perekben. Ugyanakkor nincs kizárva a perfelvétel tárgyalás nélküli lezárása sem. Figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy a hiányos perfelvételi nyilatkozatok az érdemi tárgyalási szakaszban csak kiegészítő perfelvétel elrendelésével pótolhatók, az anyagi pervezetés előírása pedig azt kívánja meg, hogy a bíróság felhívja a fél figyelmét, amennyiben a fél perfelvételi nyilatkozata – ideértve a keresetlevélben feltüntetett nyilatkozatokat is – hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó.¹⁶

5.3. *A keresetlevél és az alperesi védekezés tartalmi elemei*

A keresetlevél és az alperesi védekezést tartalmazó iratok alakisága mellett tartalmi követelményei is kevésbé szigorúak a járásbíróság előtt jogi képviselő nélkül eljáró fél tekintetében. A törvényszéki perrendben a pertárgy és ezáltal a kereset beazonosíthatóságát – mint ahogy Köblös Adél kiemeli – három elem: a kérelem, a tényállítások, valamint a jog fél általi minősítése szolgálja.¹⁷ A bíróság mindháromhoz kötve van. Ehhez képest a járásbíróság előtt jogi képviselő nélkül eljáró félre irányadó eltérő szabályok szerint a félnek a keresetlevélben, viszontkereset-levélben, beszámítást tartalmazó iratban, illetve az írásbeli ellenkérelemben a törvény szerint kötelező tartalmi elemek közül *nem kell feltüntetni* a jogalapot, a jogi érvelést és a jogszabályhelyet.¹⁸ A félnek az érvényesíteni kívánt jogot, illetve az anyagi jogi kifogást úgy kell megjelölni, hogy a jogalap beazonosítható legyen.¹⁹ A jogi érvelés tehát mellőzhető a jogi képviselő nélkül eljáró fél keresetleveléből. A jogi érvelés egyébként az érvényesíteni kívánt jog, a tényállítás és a kereseti kérelem közötti összefüggés levezetésére vonatkozik. A jogalap a Pp. értelmező rendelkezése szerint az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít. A keresettel érvényesített jog az az alanyi jog, amelynek érvényesítését anyagi jogi jogszabály biztosítja.

¹⁶ Pp. 237. § (1) bekezdés.

¹⁷ Köblös: i. m. 1041.

¹⁸ Pp. 247. § (1) bekezdés.

¹⁹ Pp. 247. § (2) bekezdés.

Ez a rendelkezés a bíróságra hárítja a keresetlevél pontosítását, felülírva ezzel azt az elvet, melyet a törvényszéki perrend követ, és mely szerint a jogalapot a félnek kellene megjelölnie, és a bíróság ahhoz is kötve van, éppen úgy, mint a kereseti kérelemhez. Itt is meg kell ugyanakkor jelölni az *érvényesíteni kívánt anyagi jogot*, méghozzá úgy, hogy abból a jogalap beazonosítható legyen. Nehezen képzelhető el, hogy ilyen pontossággal megjelölje a fél az érvényesíteni kívánt jogot, miközben ne tudná megjelölni a jogalapot; valószínűbb, hogy egy jogban járatlan fél nem képes ezen követelménynek megfelelni, így valódi könnyítést ebben a formában nem jelent az előírás. Hasonló álláspontot fogalmaz meg Köblös Adél, aki hangsúlyozza, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró féltől is elvárt egy pontos jogi minősítés, ha ez nem is a konkrét jogszabályszoveg vagy jogszabályhely megjelölése.²⁰ Az anyagi pervezetés jelenthet megoldást, amennyiben a bíróság megkísérli tisztázni a lehetséges jogalapot – kérdés, hogy mennyiben nyújthat ehhez segítséget, és mi az, ami már túlmutat a közrehatás hatókörén.

5.4. Az anyagi pervezetés

Ezen perekben a törvényszéki perrendhez képest szélesebb körű a bíróság anyagi pervezetési tevékenysége. Az anyagi pervezetés szabályait azzal a kiegészítéssel kell alkalmazni, hogy a bíróság:

- a) elrendelheti a fél *személyes meghallgatását* a jogvita kereteinek meghatározásához, így különösen a fél tényállítási, jogállítási és kérelme, ellenkérelme, valamint bizonyítási lehetőségei tisztázása érdekében, és
- b) a felet a bizonyításra szoruló tények vonatkozásában az e törvény szerinti bizonyítási lehetőségek, bizonyítási eszközök és ezek feltételei tekintetében – szükség esetén – *tájékoztatással* látja el.²¹

Az a) pont többek között éppen a jogalap meghatározásához nyújthat segítséget a bíróság számára. Az érvényesített jog megjelöléséhez azonban bizonyosan nem elégséges, hogy a fél megjelölje a tényállításait, és azok tartalma alapján a bíróság – Zsitva Ágnes megfogalmazása szerint „kinyerje” a potenciálisan

²⁰ Köblös: i. m. 1043.

²¹ Pp. 253. §.

érvényesíteni kívánt jogot.²² Ha nem sikerül a jogalap beazonosítása, sem hiánypótlási felhívás, sem az anyagi pervezetés eredményeképpen, végső soron a keresetlevél visszautasításának van helye.²³

A fél *személyes meghallgatása* vélhetően a további írásbeli perfelvétel hiányának ellensúlyozására szolgál. A személyes meghallgatás jelentősége a perben nem elhanyagolható, mivel a múltbeli történésekről, a perben releváns tényekről, körülményekről vagy esetleges bizonyítási eszközökről közvetlen tudomással a felek rendelkezhetnek. A fél nyilatkozatának felértékelődését jelzi az a szabály, mely szerint a perfelvétel körében a fél jogi képviselője mellett a fél, a törvényes képviselője és a nem jogi képviselő meghatalmazottja a tényállítás, a bizonyíték és a bizonyítási indítványok tekintetében hatályos nyilatkozatot tehet.²⁴ Ezt meghaladóan, járásbíróóság előtt a jogi képviselő nélkül eljáró fél személyesen meghallgatható a jogállítások, a kérelem, ellenkérelem tisztázása érdekében is.

A b) pont a bizonyítási cselekményekre vonatkozik, és abból kitűnik, hogy míg az 1952-es Pp. a *bizonyítással összefüggő tájékoztatási kötelezettséget* minden perben és minden félre (a jogi képviselővel eljáró félre is) kötelezően előírta, az új szabályozás ezt csak az anyagi pervezetés egyik esetkörében tartja fenn²⁵, valamint ezen 253. § b) pont alapján a járásbíróóság előtt, a jogi képviselő nélkül eljáró félre nézve. A bizonyítandó tényekről, és arról, hogy melyik fél feladata az adott tény bizonyítása, a bíróságnak főszabály szerint nem kell tájékoztatást adnia. Erre csak akkor van szükség, ha a perfelvételi nyilatkozat nem terjed ki valamely lényeges tény vonatkozásában a bizonyításra vagy a felek között vita van abban, hogy valamely tény bizonyítása mely felet terheli. Ezen körülmények fennállása esetén a bíróság tájékoztatja a feleket a bizonyíték rendelkezésre bocsátása, illetve a bizonyítás indítványozása elmulasztásának, valamint a bizonyítás esetleges sikertelenségének következményéről is (a 237. § (1) bekezdésben foglalt közrehatáson túlmenően). A jogi képviselő

22 Zsitva Ágnes: XV. Fejezet: Eltérő rendelkezések járásbíróóság hatáskörébe tartozó perben jogi képviselő nélkül eljáró félre. In: Wopera: i. m. 364.

23 Pp. 248. § (1) bekezdés.

24 Pp. 191. § (4) bekezdés.

25 Pp. 237. § (2) bekezdés.

nélkül eljáró félre nézve a tájékoztatás kiegészül a törvény szerinti bizonyítási lehetőségekkel, bizonyítási eszközökkel és ezek feltételeivel, de ezen tájékoztatás szükségességét a bíróság mérlegelheti. Megfontolandó, hogy mindez szolgálja-e kellően a jogbiztonságot és az egységes jogalkalmazást, nem feltétlenül tűnik indokoltnak itt a bíróságnak mérlegelési jogkör adása, különösen úgy, hogy a mérlegelés szempontjai egyáltalán nincsenek a törvényben meghatározva. Ezzel szemben megfelelőbb volna, ha a törvény egységesen szabályozná a bizonyítás körében adott tájékoztatás tartalmát és terjedelmét. Arról nem is beszélve, hogy nem derül ki a jogszabályból, sem a törvényi indokolásból pontosan, hogy mit kell érteni „bizonyítási lehetőségek” alatt.

5.5. *Utólagos bizonyítás*

Az utólagos bizonyítás körében annyi könnyítést találunk a jogi képviselő nélkül eljáró fél tekintetében, hogy nem alkalmazható az a szabály, mely szerint az utólagos bizonyítás előterjesztési határidejének elmulasztása esetén igazolásnak, illetve az előterjesztés hiányai tekintetében hiánypótlási felhívás kiadásának nincs helye.²⁶ Tehát *hiánypótlásra* kell felhívni a felet, ha a bíróság a további bizonyítás indítvány előterjesztése körében hiányosságot észlel.

5.6. *Egyéb rendelkezések a jogi képviselő nélkül eljáró félre*

A törvényszéki perrendben is találhatunk olyan szabályokat, melyek a jogi képviselő nélkül eljáró fél jogérvényesítésének segítését szolgálják. A 111. § a bíróság *tájékoztatási kötelezettségét* mondja ki, mely szerint a bíróság köteles a jogi képviselő nélkül eljáró felet perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről, indokolt esetben a támogató perben való részvételéről, valamint a pártfogó ügyvédi képviselet engedélyezésének lehetőségéről a szükséges tájékoztatással ellátni. Kizárólag az eljárási jogokról és kötelezettségekről – eljárási cselekmények megtételének lehetőségéről, határidejéről, elmulasztásának jogkövetkezményéről, formai követelményeiről – szólhat a tájékoztatás, és összhangban a következetes jogalkalmazói gyakorlattal, annak nem lehet anyagi jogi szempontból releváns tartalma, így nem terjedhet ki olyan körre, mint például a viszontkereset indításának lehetőségére való kioktatás, az elévülési kifogás lehetőségére való figyelemfelhívás. Ahogy Udvary Sándor

²⁶ Pp. 251. §.

hangsúlyozza, a Pp. ebben a tekintetben a korábbi szabályokat és bírósági gyakorlatot fenntartja.²⁷

A 115. § (3) bekezdése lehetőséget biztosít a bíróságnak, hogy a *hiányok pótlása érdekében* a helyben lakó, jogi képviselő nélkül eljáró felet maga elé idézze. Ezen túlmenően, a 155. § értelmében a bíróság – ha szükségesnek tartja – a jogi képviselő nélkül eljáró felet *személyes meghallgatása* céljából meg is idézheti. A jogintézmény az indokolás szerint azt a célt szolgálja, hogy az eljáró bíróságnak a tárgyaláson kívül is lehetősége legyen a felektől információt, felvilágosítást vagy nyilatkozatot kérni, azaz ne csak az írásbeli előkészítés keretei között élhessen ezzel a lehetőséggel. A rendelkezés továbbra is megtartja a szóbeli utat, így a bíróságnak lehetőséget biztosít arra, hogy a felet maga elé idézze szóbeli (személyes) meghallgatás lefolytatása érdekében.²⁸ Valójában ezen szabályok is csak a járásbíróóság előtt érvényesülhetnek, és kétségtelen, hogy az eljárás szóbeliségét erősítik, de a felek számára ez nem feltétlenül előnyös. Az eljárás informális jellegét erősíti, azonban a kétoldalú meghallgatás elvét nem biztosítja, valamint azt sem, hogy a felek egymás nyilatkozatait megismerhessék és azokra észrevételt tehessenek. Igaz, hogy készül erről jegyzőkönyv, amit az ellenfél is megtekinthet, de ez már csak közvetett értesülés lesz. A szóbeliség és a közvetlenség valódi érvényesülésének terepe a tárgyalás lenne. Természetesen lehet helye a tárgyaláson kívüli meghallgatásnak, de ezen egy perben a másik fél jelenlétét is biztosítani kellene, kivéve, ha például csak a beadvány alaki hiányosságainak pótlása miatt történik. Ezzel szemben a szóbeli meghallgatás tartalmi szempontból jelenleg semmilyen módon nincs korlátozva (kivéve persze, hogy bizonyítási cselekményeket csak tárgyaláson lehet végezni). A meghallgatott félnek sem feltétlenül előnyösebb személyesen megjelenni a bíróságon, mintha írásban vagy elektronikus úton – esetleg telefonon – megadhatná a kért felvilágosítást, információt. Véleményünk szerint megfelelő és elegendő lenne a szabály fenntartása a hiánypótlás körében, különösen, hogy a járásbíróóság előtti anyagi pervezetési szabály (Pp. 253. § a) pontja) eleve tartalmazza a személyes meghallgatás lehetőségét.

²⁷ Udvary Sándor: Egyéb általános szabályok. In: Wopera: i. m. 165.

²⁸ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény részletes indokolása.

6. AZ ÁLLÍTÁSI ÉS A BIZONYÍTÁSI SZÜKSÉGHELYZET, MINT A „GYENGÉBB” FÉL VÉDELMÉRE ALKALMAS JOGINTÉZMÉNYEK

A hátrányosabb helyzet kialakulhat nem csupán az anyagi jogviszony sajátosságai, a jogban való járatlanság vagy az anyagi-jövedelmi viszonyok különbözősége, hanem az információkhoz hozzáférés korlátozottsága révén. A bírói gyakorlat már régóta elismerte a kérelmet előterjesztő fél állítási és az állító fél bizonyítási kötelezettsége alóli – méltányolható okokon alapuló – kivételeket, amelyekkel éppen a hátrányos pozíció kiküszöbölésével kívánta a tisztességes eljárást biztosítani. Ezt a gyakorlatot a Pp. is elfogadta, amikor tételiesen is bevezette az állítási és a bizonyítási szükséghelyzet, mint az információ korlátozottsága folytán kialakuló egyensúly-eltolódás hátrányainak orvoslására alkalmas jogintézményeket.

A törvény az *állítási szükséghelyzet* szabályait a perfelvétel körében helyezi el, mert rendszertanilag és logikailag is a keresetlevél tartalmához és a perfelvételhez kapcsolódik, míg a bizonyítási szükséghelyzet szabályait a bizonyítási részben találjuk.

A törvény szerint a fél állítási szükséghelyzetben van, ha

- a) valószínűsíti, hogy a határozott tények állításához szükséges információval kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik,
- b) igazolja, hogy az információ megszerzése és megtartása érdekében szükséges intézkedéseket megtette,
- c) az ellenérdekű fél bírói felhívásra sem adja meg az információt, és
- d) az ellenérdekű fél nem valószínűsíti az a) és b) pontban foglaltak ellenkezőjét.²⁹

Az állítási szükséghelyzet fennállásának következménye, hogy a szükséghelyzettel érintett tényállítást a bíróság valószínűleg fogadhatja el, ha annak tekintetében kételye nem merül fel.³⁰

²⁹ Pp. 184. § (1) bekezdés.

³⁰ Pp. 184. § (2) bekezdés.

A következőkben sorra vesszük az egyes törvényi feltételeket.

Az a) pont egy valószínűsítendő körülményt nevesít, úgymint, hogy az ellenfél – és kizárólag ő – rendelkezik a határozott tények állításához szükséges információval. Ez elég szigorú feltétel, hiszen már itt sikeresen védekezhet az ellenfél, ha valószínűsíti, hogy másnak is birtokában lehet a kért információ.

A b) pont már erősebb szintű bizonyosságot kíván a féltől, valamilyen módon igazolnia kell ugyanis, hogy megtette az információ megszerzése és megtartása érdekében szükséges intézkedéseket. Kérdés, hogy pontosan mi is ezzel kapcsolatban a jogszabályi kötelezettsége, vajon – különösen a megtartás körében – ez reálisan elvárható-e a féltől, és hogyan fogja tudni mindezeket igazolni. Az indokolás szerint a tőle elvárható magatartás lesz itt a mérce. Az ellenfél szintén valószínűsítheti ennek ellenkezőjét, ami tehát azt eredményezi, hogy a szükséghelyzetre hivatkozó fél esetében szigorúbb követelményt támaszt (igazolás) a törvény, míg a feltétel fenn nem állását elég csak valószínűsíteni.

További, a c) pontban nevesített feltétel, hogy a bíróság felhívja az ellenfelet a kért információ kiadására, aki ezt nem teljesíti. Ha csak a kért információk egy részét adja ki, akkor a fennmaradó részre vonatkozóan továbbra is fennállhat a szükséghelyzet. Az ellenfél hivatkozhat arra is, hogy ő maga sem rendelkezik a kért információkkal. Az állítási szükséghelyzet beállításának feltétele, hogy az állításhoz szükséges információval kizárólag a per kimenetelében ellenérdekelten személy rendelkezzen. Nem állapítható meg akkor sem, ha az állításban érdekelt fél nem bír ugyan a szükséges információval, a vele szemben érdekelt fél pedig igen, de rajta kívül a perben nem érdekelt harmadik személy is.

A szükséghelyzet szabályozása azon a belátáson alapul, hogy bizonyos információaszimmetrikus helyzetekben a fél önhibáján kívül nem rendelkezik az érvényesíteni kívánt alanyi jogát megalapozó valamennyi konkrét tény ismeretével, azért azokra vonatkozóan konkrét tényállítás tenni sem tud, miközben az ellenfele birtokában van ezeknek az információknak, csak nem áll érdekében azok perbeli feltárása. Előfordulhat, hogy a fél önhibáján kívül nem rendelkezik a perben érvényesíteni kívánt jogát megalapozó összes tény

vagy körülmény ismeretével. Nyilvánvaló, hogy ezek vonatkozásában nem tud tényállításokat tenni. Lehet, hogy ugyanakkor az ellenfél a szükséges ismeretek birtokában van, de saját érdekeivel ellentétes lenne azok feltárása.

Tulajdonképpen ezt az ellentétet fel lehetne oldani a *perbeli együttműködési kötelezettség* kimondásával és alapelvi szintre emelésével. Az együttműködési kötelezettség világosan kijelölné a perbeli egyéni érdekek és az érdemi döntéshez szükséges tények feltárásának érdeke közötti határvonalat. Tehát, de lege ferenda olyan szabályozás képzelhető el, hogy a felek kötelesek egymással és a bírósággal együttműködni a perben jelentős tények bíróság elé tárása érdekében. Ebből le lehetne vezetni az ellenfél információszolgáltatási kötelezettségét, ezzel szilárdabb alapot adva az állítási és bizonyítási szükséghelyzet szabályainak.

Ugyancsak kevésbé hatékony eszköz jelenleg az állítási szükséghelyzet, mivel csak az úgynevezett másodlagos tényekre vonatkozóan állhat fenn.³¹

Bár a jogszabálysövegből ez nem derül ki, de a fél ekkor sem mentesülhet azon kötelezettsége alól, hogy a keresetéhez szükséges tényállást előadja, és neki kell állítania mindazon tényeket, amelyek megalapozzák a perben érvényesíteni kívánt anyagi jogi igényét. A miniszteri indokolás is kiemeli, hogy az állítási szükséghelyzet másodlagos abban az értelemben, hogy a tényálláshoz másodlagosan szükséges konkrét tények állításához megkívánt információkat jelenthet, tehát a tényállítást a jogérvényesítő félnek kell megtenni, amelyre a féllel szemben érdekelt felet terheli mintegy másodlagosan a tényállításhoz szükséges információk állítása. Másrészt másodlagos abban is, hogy csak másodlagos tényekre vonatkozóan állhat fenn, az ugyanis bármely jogérvényesítő féltől elvárható, hogy állítsa mindazon tények fennállását, amelyeknek a jogvédelmi igényét megalapozó jogszabály szerint be kell következniük az igény alaposságához. Mindazokat a tényeket állítania kell tehát, amelyek az érvényesíteni kívánt alanyi jogát megkülönböztetik más alanyi jogoktól (a kereset ún. individualizálása), és csak ezeknek a jogszabályban absztrakt módon meghatározott törvényi tényállási

31 Lásd erről bővebben Zsitva Ágnes: XII. fejezet: Perfelvételi szak. In: Wopera: i. m. 287.

elemeknek a konkrét történeti megvalósulása (a kereset ún. szubsztanciálása) tekintetében hiányozhatnak a fél pontos információi.

A miniszteri indokolás példája szerint, ha a felperes a közvetítői szerződés alapján az alperesnek közvetített szerződésből származó utánrendelések összege szerint járó jutalékot érvényesíti, a keresetlevélben állítania kell az általa közvetített szerződés létrejöttét, az utánrendelések megtörténtét, az utánrendelés összege alapján őt megillető jutalék mértékére vonatkozó tényeket. Ha azonban kizárólag az alperes rendelkezik azzal az információval, hogy az alperes a felperes által közvetített vevőktől konkrétan hányszor, mikor, milyen összegben kapott utóbbi rendeléseket, azokat konkrétan mikor teljesítette, így konkrétan mikor és milyen mértékű jutalékokra vált jogosulttá a felperes, lehetetlen számára erre vonatkozóan a konkrét tényeknek az előadása.

Az állítási szükséghelyzet bevezetésének a lényege, hogy ilyen esetben a szükséghelyzetben lévő fél és a bíróság felmentést kap az eset – szükséghelyzettel érintett – konkrét körülményeinek a feltárása alól, és azok hiányában is tényként megállapíthatóvá válik a vonatkozó törvényi tényállási elem fennállása. Ez a következmény azonban nem alkalmazható, ha a bíróságnak kételye van a tény fennállása tekintetében, hasonlóan a felek által egyezően előadott, beismert, felhívás ellenére kétségbe nem vont tényállítások valóként történő elfogadhatóságának szabályozásához. A bizonyítás nélkül megállapítani kívánt releváns tényt illetően indokolt bírói kétely ugyanis fennállhat a szükséghelyzet valószínűsítése mellett is.

Láthatjuk, hogy a szabályok nem segítik a felet akkor, ha az elsődleges tények – a kereset individualizálása – körében nem áll rendelkezésre a szükséges információ. Ezért egyet lehet érteni Miczán Péterrel, aki szerint ez erősen gyengíti az állítási szükséghelyzetre vonatkozó szabályok hatékonyságát.³² Magunk sem látjuk annak indokát, hogy miért ne lenne kiterjeszhető az elsődleges tények körére, vagy legalább nem a tények ezen megkülönböztetésére kellene alapozni a szükséghelyzet feltételét. Ráadásul a jogbiztonság szempontjából sem előnyös, hogy nem is derül ki a normaszövegből, csupán az indoklásból ez a korlátozás.

³² Miczán Péter: A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről I., *Eljárásjogi Szemle*, 2018/1, 25-35.

A *bizonyítási szükséghelyzet* szabályait a bírói joggyakorlat alakította: az orvosi műhibaperek körében például, egy vonatkozó döntés szerint, ha a károsult egészségkárosodásának pontos oka nem állapítható meg, a lehetséges okok közül mindazokat vizsgálni kell, melyek a kórház tevékenységéhez kapcsolhatók. Ha valamely lehetséges okkal összefüggésben a kórház az elvárható gondos eljárását nem tudja bizonyítani, a kártérítési felelőssége megállapítható.³³ Több eseti döntés is tanúskodik annak az álláspontnak a következetes érvényesítéséről, hogy az alperes egészségügyi szolgáltatónak kell a felróhatósága kimentése érdekében bizonyítania, hogy a szakmai előírásoknak és az elvárható gondosság elvének megfelelő gyógykezelés ellenére következett be a káros eredmény a felperesnél.³⁴

Egy másik döntés kimondta, az orvosi kezelés során bekövetkezett haláleset miatt érvényesített kártérítési igény esetében a hozzátartozóknak az okozati összefüggés keretében elegendő azt bizonyítaniuk, hogy a haláleset az egészségügyi intézmény által végzett kezelés során, illetve közvetlenül azt követően történt; az egészségügyi intézmény akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy az egészségügyi ellátásban résztvevőktől elvárható gondossággal járt el, és a beteg elhalálása ennek ellenére következett be. Amennyiben az egészségügyi intézmény az elvárt vizsgálat elmulasztásával megfosztja magát annak bizonyítási lehetőségétől, hogy helyes diagnózis felállítása esetén sem tudta volna kellő terápiával a kialakult káros eredményt megakadályozni, akkor a kártérítési felelősség alól nem mentesül.³⁵

Hasonló érveléssel találkozunk a BDT2010.2355., BDT2010.2319., BDT2007.1689. számon közzétett eseti döntésekben, annak az álláspontnak a következetes érvényesítésével, hogy az alperes egészségügyi szolgáltatónak kell bizonyítania, hogy a szakmai előírásoknak és az elvárható gondosság elvének megfelelő gyógykezelése ellenére következett be a káros eredmény a felperesnél.

33 EBH2009. 1956.

34 Lásd a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény részletes indokolását.

35 BDT2008. 1801.

Egy másik esetben a bíróság úgy foglalt állást, hogy a vitatott okiratot szerkesztő ügyvédet terhelő titoktartás alóli felmentés megtagadása nem ütközik a jóhiszemű joggyakorlás követelményébe, és nem minősíthető a rosszhiszemű pervitelt megvalósító cselekménynek, azonban a felmentés megtagadására vonatkozó alperesi nyilatkozat, miután nem teszi lehetővé a tanúvallomással megismerhető adatok figyelembevételét, ezzel akadályozva a másik felet a bizonyítási kötelezettsége teljesítésében, akadályozva másrészt a valós tényállás felderítését, ezért a felmentést megtagadó fél terhére értékelendő.³⁶

Ezt a gondolatmenetet követi az a döntés, mely szerint amennyiben a vállalkozói díj megfizetése tekintetében a tényállás tisztázásához indokolt lenne a kötelezett bankszámláján történt tényleges pénzmozgás felderítése, jogszabálysértés nélkül értékeli a kötelezett terhére a bíróság, ha nem adja meg a titoktartás alóli felmentést a számlát kezelő pénzintézet részére, így a számla nem válik megismerhetővé.³⁷

Ezekből a döntésekből le lehet vonni azt a következtetést, hogy a titoktartás alóli felmentés megtagadása a jóhiszemű pervittel össze nem egyeztethető, így a fél terhére értékelendő, ha a bizonyító félnek semmilyen más lehetősége nincs állítása bizonyítására. Nehezen alapozható meg ugyanakkor ez az érvelés, mivel a jóhiszemű pervitel a jogok gyakorlása körében nem kíván meg olyat, hogy ne éljen a fél egy törvényben biztosított joggal (felmentés megtagadása) csak azért, hogy az ellenfélnek könnyebb legyen a helyzete. Ha a törvény együttműködési kötelezettséget írna elő a felek részére a tények bíróság elé tárása vonatkozásában, akkor ez a helyzet is egyértelmű lenne.

³⁶ BH2016. 331.

³⁷ BH2007. 159.

A *bizonyítási szükséghelyzet* szabályait a bizonyítási érdek meghatározását követően helyezte el a jogalkotó.³⁸ A fél bizonyítási szükséghelyzetben van, ha valószínűsíti, hogy

- a) a bizonyítási indítványához nélkülözhetetlen adatokkal kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik, és igazolja, hogy az ezek megszerzéséhez szükséges intézkedéseket megtette,
- b) a tényállítás bizonyítása számára nem lehetséges, de az ellenérdekű féltől elvárható az állított tények fenn nem állásának a bizonyítása, vagy
- c) a bizonyítás sikerességét az ellenérdekű fél neki felróhatóan hiúsította meg,

és az ellenérdekű fél nem valószínűsíti az a)-c) pontban foglaltak ellenkezőjét.

A következmény – az állítási szükséghelyzettel egyezően – szintén az lesz, hogy bizonyítási szükséghelyzet fennállása esetén a szükséghelyzetben lévő fél által bizonyítandó tényt a bíróság valószínűnek fogadhatja el, ha annak tekintetében kétegye nem merül fel. A feltételek körében találunk azonban néhány eltérést, valamint a jogintézmény alkalmazási köre szintén eltérő.

Az a) pont a bizonyítási indítványok megtételéhez kapcsolódik, ezért tehát a perfelvételi szakaszhoz kapcsolódik elsősorban, de mivel a törvényi feltételek fennállása esetén az utólagos perfelvétel keretében még tehető bizonyítási indítványok, így nem zárható ki a szükséghelyzet felmerülése a per későbbi szakaszában. Itt nem kell az adatok megtartását igazolni, csak a megszerzéshez szükséges intézkedések megtételét.

A b) pont felveti a kérdést, hogy mit kell „nem lehetséges” alatt érteni, itt is a tőle elvárhatóság lenne a mérce vagy valamiféle objektív lehetetlenség. Mivel a mondat második felében az „ellenérdekű féltől elvárható” fordulat szerepel, így vélhetően azt lehet érteni alatta, hogy a féltől pedig nem várható el (az adott körülmények között).

³⁸ Pp. 265. §.

Az a) pontban foglalt feltételnek mindenképp teljesülnie kell, míg a b) és c) pont szerinti feltételek vagylagosan állhatnak fenn.

A c) pont az ellenfél felróható magatartását kívánja meg. A meghiúsítás mikéntje nincs konkretizálva, ezért elvileg bármilyen cselekmény, mulasztás, ami a bizonyítás sikertelenségét eredményezi, ide tartozhat. Felmerülhet az előbbi esetekben fennálló helyzet is, azaz amikor az ellenérdekű fél nem adja meg a titoktartás alóli felmentési nyilatkozatát. Azonban nem csak attól függ a szükséghelyzet megállapítása, hogy más módon tudja-e a fél bizonyítani a tényállítást, hanem attól is, hogy mennyiben lenne az adott helyzetben elvárható a felmentés megadása. Hiszen nem biztos, hogy a bizonyítás akadályozása az egyedüli célja annak, hogy nem kívánja megadni a felmentést a fél, gondolni lehet más személyek jogainak védelmére vagy védett adatokra is. A vallomásmegtagadási jog mögött mindig olyan magasabb rendű, a jog által védett érdekek húzódnak meg, amelyek a perbeli felhasználással szemben is védelmet élveznek, és a fél bizonyítási érdekével szemben is elsőbbséget kapnak. Ezt csak az adott ügyben egyedileg tudja megítélni a bíróság, legalábbis a szükséghelyzet jelenlegi szabályozása mellett.

A bizonyítási szükséghelyzet szabályát alkalmazhatja a bíróság – mérlegelése alapján – akkor is, ha a jogsértő bizonyítási eszköz nem használható fel és a perben jelentős tény a bizonyító fél más módon bizonyítani nem képes.³⁹ Ezekben az esetekben a fél ugyan képes lenne a szükséges bizonyításra, de csak olyan jogsértő bizonyítási eszköz útján, amelyet a bíróság kizár a perből. Így elkerülhető, hogy a perben jogsértő bizonyítási eszközt kelljen felhasználni, és a bíróság ezek alapján állapítsa meg a tényállást.

További előírást találunk a bizonyítási szükséghelyzet alkalmazására az egyes bizonyítási eszközökre vonatkozó szabályok között. Így ha a szemle foganatosításában ellenérdekelt fél magatartására visszavezethető okból hiúsul meg a szemle, a bíróság a (2) bekezdésben foglalt kényszerítő eszközök alkalmazása helyett a bizonyítási szükséghelyzet szabályainak alkalmazásával jár el.⁴⁰ Az információátadási kötelezettség megjelenik az okirati bizonyításnál

³⁹ Pp. 269. § (5) bekezdés.

⁴⁰ Pp. 331. § (4) bekezdés.

is. A bíróság a bizonyító fél kérelmére az ellenérdekű felet kötelezheti a birtokában lévő olyan okirat rendelkezésre bocsátására, amelyet a polgári jog szabályai szerint egyébként is köteles kiadni vagy bemutatni. Ilyen kötelezettség az ellenérdekű felet különösen akkor terheli, ha az okiratot a bizonyító fél érdekében állították ki, vagy az rá vonatkozó jogviszonyt tanúsít, vagy ilyen jogviszonnyal kapcsolatos tárgyalásra vonatkozik.⁴¹ Végül, szintén találunk információs kötelezettséget a tanúbizonyításnál is. A bíróság a bizonyító fél kérelmére az ellenfelet is kötelezheti a tanú nevének és idézhető címének bejelentésére, ha a bizonyító fél valószínűsíti, hogy az általa nem ismert tanút az ellenfél ismeri vagy ismernie kell.⁴²

Következő kérdés, hogy a per mely szakaszában alkalmazhatók az állítási és a bizonyítási szükséghelyzet szabályai. A Pp. 170. § (5) bekezdése szerint már a keresetlevélben feltüntethető az alpereshez intézett, indokolt felhívás

- a)* állítási szükséghelyzet esetén valamely tény állításához szükséges információ szolgáltatására, illetve
- b)* bizonyítási szükséghelyzet esetén bizonyítási eszköz csatolására.

Ez tehát egy lehetséges eleme a keresetlevélnek. Ha a fél szerint már ekkor fennállnak a feltételek, és erre kíván hivatkozni, akkor elő is kell adnia ezen kérelmét, hiszen később már a 203. § b) pont alapján nem fogja tudni ezt megtenni.

Az alperesnek pedig az ellenkérelem záró részében fel kell tüntetni az ellenfél – állítási, illetve bizonyítási szükséghelyzetre hivatkozással rögzített – felhívására tett nyilatkozatot, illetve csatolt bizonyítási eszközt, vagy ezek hiányában a felhívásban foglaltak nem teljesítésének indokát.⁴³

⁴¹ Pp. 320. § (2) bekezdés.

⁴² Pp. 286. §.

⁴³ Pp. 199. § (3) bekezdés a) pont.

Az ellenkérelemben szintén feltüntethető az ellenfélhez intézett, indokolt felhívás

- a) állítási szükséghelyzet esetén valamely tény állításához szükséges információ szolgáltatására, vagy
- b) bizonyítási szükséghelyzet esetén bizonyítási eszköz csatolására.

Ebben az esetben további írásbeli perfelvételnek lesz helye, és a válasziratban a bíróság felhívásának megfelelő körben fel kell tüntetni az ellenfél – állítási, illetve bizonyítási szükséghelyzetre hivatkozással rögzített – felhívására tett nyilatkozatot, illetve csatolt bizonyítási eszközt, vagy ezek hiányában a felhívás nem teljesítésének indokát.⁴⁴

A bíróságnak alakszerű végzést nem kell hoznia arról, hogy fennáll-e a bizonyítási szükséghelyzet vagy sem: az anyagi pervezetés keretében tájékoztatja a feleket a bizonyítási érdek és teher alakulásáról.⁴⁵

7. A KOLLEKTÍV IGÉNYÉRVÉNYESÍTÉS ERŐFÖLÉNYT KORLÁTOZÓ ESZKÖZEI

A megújult perrendi szabályozás a magyar jogban mindeddig egységesen nem szabályozott kollektív igényérvényesítéssel kapcsolatos különleges perek, mindezen belül az újdonságként megjelenő társult per bevezetésével kívánta a gyengébb erőpozícióban lévő felek alárendelt szerepéből eredő igényérvényesítési nehézségeket ellensúlyozni.

Csécsey Andrea már jóval a perjogi kodifikáció előtt hangsúlyozta, hogy az alanyi jog és annak védelme csak akkor lehet teljes, ha az valamennyi tényleges és potenciális jogosult számára valódi, hozzáférhető, egyszerű és – lehetőleg – alacsony költséget felemésztő igényérvényesítéssel párosul.⁴⁶

⁴⁴ Pp. 201. § (1) bekezdés b) pont.

⁴⁵ A bizonyítás új perjogi intézményeiről lásd bővebben: Nagy Adrienn: Új jogintézmények a polgári perbeli bizonyítás szabályozásában, *Jogtudományi Közlöny*, 2018/1, 1-8.

⁴⁶ Csécsey Andrea: Speciális igényérvényesítési lehetőségek a fogyasztóvédelmi jogban. In: Szikora Veronika (szerk.): *Kihívások és lehetőségek napjaink magánjogában*, Debreceni Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának kiadványa, Debrecen (2009) 83.

Harsági Viktória pedig arra mutatott rá, hogy az új eljárási mechanizmusok létrehívását serkenti, hogy ezek a csoport erejének egyesítése által növelik a fegyveregyenlőséget, és segíthetnek helyrebillenteni az erőforrások egyenlőtlenségét, illetve a hatalmi egyensúlytalanságokat.⁴⁷

A polgári per „klasszikus” felállítását, amikor egy felperes egy alperessel szemben érvényesít egyetlen igényt – a történeti fejlődés már régen meghaladta. Különösen a nagy számban, tömegesen kötött ügyletetek, a társadalom széles körét érintő tevékenységek alapján számos esetben fordulhat elő, hogy azonos vagy hasonló igények jogosultjaivá többen válnak. A pertársasággal szemben alternatívát kell adni a tömegesen jelentkező, de az egyéni jogosult oldalán kisebb mértékű sérelmek kompenzálása miatti perindítás gazdasági kockázataira. Számos esetben, különösen a követelés értékéhez képest aránytalanul magas várható perköltségek visszatartó hatása miatt, a tömeges, gyakori jogsértésekkel szemben az egyén önállóan fellépni nem tud, a jogsértő magatartás következményeit csak összefogással lehet elhárítani vagy kompenzálni. A kollektív igényérvényesítés számos lehetséges változatának közös jellemzője, hogy a nagyobb számú jogosult perbeli jogainak gyakorlását egyszerűsíti olyan előírások által, amelyek alapján a perben nem kell valamennyi jogosultnak fellépnie; hanem helyettük vagy egyes jogosultak vagy arra felhatalmazott személyek, szervezetek végeznek eljárási cselekményeket, amelyek eredményeképpen azonban valamennyi jogosult követelésének teljesítése lehetséges. Az ilyen jellegű fellépésnek a kétségtelen hatékonysági és költségmegtakarítási előnyein felül számos hátránya is van: a csoportképzés nehézségei, az elkerülhetetlen érdek-összeütközések, az indokoltnál nagyobb nyilvánosság és ennek következtében informális nyomásgyakorlás, az előnyök és hátrányok megosztásának bonyolultsága. A jogintézmény egyik legnagyobb kihívása, hogy a jogosultak nevében történő fellépés szembekerülni látszik a rendelkezési elvvel.

A Pp. két új különleges pertípust vezetett be: egyrészt a *közérdekű pereket*, másrészt a *társult pereket*.

⁴⁷ Harsági Viktória: A kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásának jövőjéről. In: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest (2014) 172-173.

A *közérdekű per* lényege, hogy kifejezett törvényi felhatalmazás alapján meghatározott személyek, szervezetek a közérdek védelmében pert indíthatnak, és a perben hozott ítélet anyagi jogerőhatása kiterjed a perben nem álló érintett jogosultakra is, ha részükre az alperes határidőn belül a jogerős ítéletet közölte, és ezt követően nem nyilatkoztak úgy, hogy az egyéni keresetindítás jogát fenntartják. A *társult per*ben pedig a fogyasztói szerződésből eredő követelés érvényesítése céljából indított, a munkaügyi, valamint környezetszennyezés által okozott károsodásból fakadó igények érvényesítése iránt indított perekben legalább tíz felperes a tartalmában azonos jogait együttesen érvényesítheti úgy, hogy a perbeli cselekményeket csak az egyik, úgynevezett „reprezentatív” felperes végzi, de az ítélet anyagi jogerőhatása valamennyiükre kiterjed.

A kollektív igényérvényesítés egyik legfontosabb kérdése a csoportképzés, amely alapján a végrehajthatóság érdekében meg kell határozni *a jogosultak érintettségének* – azonos jellegű érvényesített jogot és a jogot megalapozó tények lényegi azonosságát feltételező – *azonosságát*, valamint *a csoporthoz tartozás igazolásának módját*, mert ezen múlik, hogy az egyes jogosultak miként tudnak hozzájutni ahhoz, amit a bíróság megítélt a számukra. A közérdekű perben a jogosultak nem peres felek. Ebből következik az a szabályozás, hogy a keresetlevélnek tartalmaznia kell – azoknak a tényeknek és körülményeknek az előadásával, amelyek révén az érintett csoport behatárolható – a közérdekű perrel érintett jogosultakat, és azt, hogy milyen módon kell igazolniuk az egyedi jogosultaknak az érintett jogosulti csoporthoz való tartozásukat. Ha a jogosulti érintettség azonossága nem áll fenn, valamint ha az érintett jogosulti csoporthoz való tartozás igazolásának módja nem határozható meg egységesen, illetve nincs olyan egységes igazolási mód, amely a bíróság álláspontja szerint alkalmas az érintett jogosulti csoporthoz való tartozás bizonyítására, akkor az eljárást hivatalból meg kell szüntetni. Ehhez igazodóan az ítéletben meg kell határozni az érintett jogosultakat, akikre az ítélet hatálya kiterjed, továbbá az érintett jogosulti körhöz való tartozásuk igazolásának módját.⁴⁸ A társult perben viszont a jogosultak egyben felperesek, akik közül egy – a reprezentatív felperes – gyakorolja a perbeli jogokat és kötelezettségeket –, ezért a perbeli együttműködésük elkerülhetetlen, a társult per megindítása előtt az igényüket

⁴⁸ Pp. 574. § (1), (2) bekezdés, 575. §, 577. § (1) bekezdés.

ebben a formában érvényesíteni kívánó jogosultaknak írásban *társult perlési szerződést* kell kötniük.⁴⁹ A társult per formájában történő perléshez *a bíróság engedélye* szükséges; az engedély iránti kérelemben a reprezentatív felperesnek elő kell adnia azt, hogy milyen módon képzelel el a reprezentatív jog és az egyedi felperesek összekapcsolását, azaz annak bizonyítását, hogy a megítélt reprezentatív jog az adott egyedi felperest megilleti. Az engedély iránti kérelem – akár a jogszabályi feltételek teljesülésének hiányán felül olyan célszerűségi alapon, hogy a per lefolytatása olyan adminisztratív nehézségbe ütközik, mely a társult pernek az egyedi perek összességéhez mért hatékonysági előnyt megszüntetné – elutasítása esetén az eljárást egyidejűleg meg kell szüntetni.⁵⁰

A két igényérvényesítési mód különbsége az *anyag jogerőhatásban* is megmutatkozik: A közérdekű perben hozott ítélet akkor rendelkezik anyagi jogerőhatással, ha az alperes az érintett jogosultat az ítélet közlésétől számított harminc napon belül egyedileg, írásban értesíti a perben hozott jogerős ítéletről, egyben az értesítésben tájékoztatást ad arról is, hogy az ítélet anyagi jogerőhatása az érintett jogosultra is kiterjed, kivéve, ha a jogosult az értesítés kézhezvételétől számított hatvan napon belül írásban bejelenti az alperes számára, hogy az egyéni keresetindítás jogát fenn kívánja tartani, és az érintett jogosult ezt a bejelentést nem tette meg – tehát az anyagi jogerőhatás alól csak azokat a jogosultakat vonja ki a törvény, akik ezt a kívánságukat – az alperesre telepített tájékoztatási kötelezettség teljesítése esetén – kifejezték.⁵¹ A társult perben hozott ítélet anyagi jogerőhatása viszont a jogosultak felperesi minőségén alapul: a bíróság a társult perben a felperesek keresetéről egységesen dönt, határozatát a reprezentatív jog tekintetében, a reprezentatív tények vonatkozásában megállapított tényállás alapján hozza meg; az ítéletében azoknak a felpereseknek a javára marasztalja alperest, akik vonatkozásban az összekapcsolás tényleges igazolása az előírt határidőben megtörtént.⁵²

49 Pp. 586. § (1) bekezdés.

50 Pp. 28. § (1) bekezdés c) pont.

51 Pp. 578. §.

52 Pp. 590. § (1), (2) bekezdés.

A kollektív igényérvényesítés új szabályaival a jogalkotó egyértelműen alkalmazkodni kívánt a megváltozott társadalmi és gazdasági környezet kihívásaihoz – az eljárási kultúra alakulásától függ az intézmények előnyeinek tényleges kihasználása.

8. KITEKINTÉS: A MUNKAVÁLLALÓ ELJÁRÁSJOGI VÉDELME

A különleges perek közül a „gyengébb” fél eljárási védelme a legjellemzőbben a munkaügyi perekben jelentkezik. A perrendtartás kodifikációja során az egyik legjelentősebb változás volt a korábban különleges „polgári” perként szabályozott közigazgatási per első pilléreként perjogilag elkülönítése, egy önálló közigazgatási perrendtartás megalkotása (majd második pilléreként önálló közigazgatási bírósági szervezet létrehozása, harmadik pilléreként pedig részben a bíróvá válás speciális feltételeinek meghatározása) alapvetően azzal az indokkal, hogy a felek speciális viszonyrendszere miatt a közigazgatási jogviták elbírálása különleges szakismeretet és sajátos bírói attitűdöt igényel, amely képes megvédeni az állampolgárt a szükségszerűen erőfölényben lévő hatósággal szemben. Ugyanakkor a jogalkotó nem is törekedett hasonló megoldásra a munkaügyi pereket érintően, viszont meghagyta a munkaügyi perek, elsődlegesen a munkavállaló különleges pozícióját figyelembe vevő speciális szabályait. Ez a védelem jelentkezik – többek között – a munkavállaló felperes javára biztosított vagylagos illetékességi okokban, a megszüntetett munkaviszony helyreállítására irányuló perben, valamint a felszámolás alatt álló munkáltatóval szembeni igény elbírálása esetén a soronkívülségben, az ideiglenes intézkedés során a munkabér megfizetése és munkáltatói igazolás kiadása iránti kérelem különös méltánylást érdemlő oknak minősítésében, a munkáltató terhére meghatározott egyes különleges bizonyítási szabályokban, a munkavállaló javára kiterjesztett költségkedvezményekben.

Az erőfölény sajátosan, azonban nem a fogyasztóvédelemmel azonosan jelentkezik a munkavállaló és munkáltató eljárási pozíciójának elismerésében. Jó példa erre az a jogfejlesztő értelmezés, amely a munkavállaló hátrányára kikötött illetékesség alkalmazhatóságával foglalkozott. A Pp. a munkaügyi szabályokra ugyanis olyan illetékességi szabályt vezetett be, amely szerint

a munkavállaló felperes a pert az alperesre általánosan illetékes bíróság helyett belföldi lakóhelye, ennek hiányában belföldi tartózkodási helye szerint illetékes közigazgatási és munkaügyi bíróság előtt is megindíthatja; valamint a munkavállaló felperes a pert az alperesre általánosan illetékes bíróság helyett megindíthatja azon közigazgatási és munkaügyi bíróság előtt is, amelynek illetékességi területén huzamos ideig munkát végez vagy végzett.⁵³ Jogalkalmazási kérdésként merült fel, hogy mindezzel szemben a felek kiköthetik-e más, a vagylagos illetékesség választását ezáltal kizárva, meghatározott bíróság illetékességét.

A problémát alapvetően az okozta, hogy amíg a Pp. 27. §-ának (5) bekezdése kifejezetten úgy rendelkezik, hogy nincs helye olyan illetékességi kikötésnek, amely kizárja a fogyasztó jogát ahhoz, hogy a vállalkozással szemben fennálló szerződéses jogviszonyból eredő igényét saját belföldi lakóhelye, ennek hiányában belföldi tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt érvényesítse, tehát a választható vagylagos illetékességi ok elsődlegességét csak a fogyasztó vonatkozásában alapozza meg, de nem tartalmaz ilyen tilalmat kifejezetten a munkavállalói körre nézve. Az illetékességi kikötés fogyasztóvédelmi korlátozásának így mind a nyelvtani, mind a történeti értelmezéséből arra a megoldásra lehet jutni, hogy a munkavállalók részére a perrendi szabályok nem biztosítanak a kikötéssel szemben a vagylagos illetékesség feltétlen választhatóságát korlátozó jogosultságot. Nem tehető olyan kijelentés – sem a nyelvtani, sem a rendszertani értelmezés alapján – amely szerint levezethető lenne az a következtetés, hogy a magánjogi vagy közjogi szabályok által a fogyasztóknak biztosított jogosultságokat egy az egyben alkalmazni kell a munkavállalókra is. Ezt Nádas György is kiemelte, amikor összegzően megállapította, hogy a Munka Törvénykönyve nem biztosítja a munkavállalók részére azt a fogyasztókat megillető megfelelő garanciát, amelyet egy direkt szabályozással el lehetne érni.⁵⁴

⁵³ Pp. 513. § (2), (3) bekezdés.

⁵⁴ Nádas György: Általános szerződési feltételek a munkajogban, fogyasztó-e a munkavállaló. In: Szikora Veronika – Árva Zsuzsanna (szerk.): A fogyasztók védelmének új irányai és kihívásai a XXI. században, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen (2018) 327.

A fogyasztó részére biztosított eljárási jogosultságok a munkavállalókra kivetítésének a hiányában *akkor lehet kizárt* a munkaügyi perekben az illetékesség a felek általi kikötése, *ha vagy* a munkaügyi pereket *nem vagyoni jogi pereknek* minősítjük; *vagy* a munkaügyi perekre vonatkozó illetékességi szabályokat *kizárólagos illetékességi szabályoknak* tekintjük; *vagy* a munkavállalónak biztosított eljárási többletjogosultságokat a munkaviszonyra vonatkozó szabályok szerint a munkaszerződés által *korlátozhatatlannak* határozzuk meg. Tekintettel arra, hogy a munkaügyi perek lehetnek vagyoni jogi perek is, továbbá a munkaügyi perekre meghatározott illetékességi szabályok nem tekinthetők *kizárólagos illetékességi szabályoknak*, a *Civilisztikai Kollégiumvezetők* 2018. június 20-21. napi *Országos Tanácskozásának 35. számú állásfoglalása* azt az értelmezést alakította ki, hogy a felek munkaszerződésben érvényesen nem vethetik alá magukat meghatározott bíróság illetékességének. Az Mt. 43. § (1) bekezdése szerint a munkaszerződés a munkaviszonyra vonatkozó szabálytól csak a munkavállaló javára térhet el. A Pp. 513. § (2)-(3) bekezdései – mint a munkaügyi igények érvényesítésére szolgáló illetékességi szabályok – munkaviszonyra vonatkozó szabályoknak minősülnek. A munkavállalók érdekeit szolgáló törvényi illetékességi szabályoktól tehát alávétéssel a munkaszerződésben nem lehet eltérni a munkavállaló hátrányára.⁵⁵ A szakmai fórum így meghaladta azt az értelmezést, hogy a polgári perjogi rendelkezések az igényérvényesítés *közjogi* – és nem a munkáltató és a munkavállaló jogviszonyát rendező – szabályai, ezért nem minősülnek a munkaviszonyra vonatkozó szabályoknak, hanem a munkaviszonyra vonatkozó magánjogi szabály és a közjogi eljárási szabály viszonyát sajátosan, újszerűen értelmezte, és így oldotta meg a felmerülő problémát. Ezzel együtt sem jelenthető ki, hogy a munkavállaló és a fogyasztó eljárási jogai azonosan alakulnának, tehát a „gyengébb” fél eljárási védelmét a perrendi szabályok azonosan oldják meg.

55 A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának 2018. június 20-21-én megtartott ülésén elfogadott állásfoglalások. [Elérhető: http://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_elfogadott.pdf (letöltés dátuma: 2019. január 16.).]

ÖSSZEGZÉS

A polgári perrendtartás az eljárás koncentrált lefolytatását elősegítő felelős pervitel kívánja megvalósítani, és ehhez alapvetően nem illeszkedik a bíróság gyámkodó, kitanító, beavatkozó szerepe. Amennyiben a jogalkotó mégis észleli, hogy a felek közötti erőegyensúly olyan mértékben eltolódott, hogy az eljárási jogok gyakorlásához még a polgári perekben is különleges védelem szükséges, úgy létrehozhat olyan eljárási jogszabályi rendelkezéseket, amelyek alkalmasak lehetnek az egyensúlytalan helyzetből következő hátrányok orvoslására. Ezek az eljárási szabályok azonban *kivételesek*, és nem kerülhetnek ellentétbe a felek egyenlőségén és a rendelkezési jog elsődlegességén alapuló perjogi szabályokkal. A „gyengébb” fél védelme és a felelős pervitel követelménye között mind a jogalkotónak, mind a jogalkalmazónak érzékenyen kell egyensúlyoznia, amely során nem tévesztheti szem elől a polgári per lényegét, rendeltetését és a jogkereső felek által indokoltan támasztható igényeket.

